

УДК 94:[316.77:32(73)+(567)“1991/2011”

© Леонід Кривизюк, Андрій Підлісний (Львів)

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ США НА ДЕРЖАВНОМУ ТА ВІЙСЬКОВОМУ РІВНЯХ У ЗБРОЙНОМУ КОНФЛІКТІ (НА ПРИКЛАДІ ІРАКСЬКОЇ ВОЄННОЇ КАМПАНІЇ 1991-2011 рр.)

Розкриваються основні складові частини та досліджуються особливості функціонування системи інформаційно-психологічного впливу США в інформаційній боротьбі на державному та військовому рівні у збройному конфлікті. Досліджуються напрямки, об'єкти і суб'єкти, види та форми інформаційно-психологічного впливу на всіх етапах Іракської воєнної кампанії.

Ключові слова: система інформаційно-психологічного впливу, США, Ірак, стратегічний, оперативний і тактичний рівні, інформаційна боротьба.

Л. Кривизюк, А. Підлісний

Функционирование системы информационно-психологического воздействия США на государственном и военном уровнях в вооруженных конфликтах (на примере иракской военной кампании 1991-2011 гг.)

Раскрываются основные составные части и исследуются особенности функционирования системы информационно-психологического влияния США в информационной борьбе на государственном и военном уровне в вооруженном конфликте. Исследуются направления, объекты и субъекты, виды и формы информационно-психологического влияния на всех этапах Иракской военной кампании.

Ключевые слова: система информационно-психологического влияния, США, Ирак, стратегический, оперативный и тактический уровни, информационная борьба.

L. Kryvyziuk, A. Pidlisnyi

The Functioning of the System of USA Informational and Psychological Influence at Governmental and Military Levels in Military conflicts (Iraq War 1991 – 2011)

The main components and particular functions of informative and psychological government and military USA system in Information Warfare have been investigated. The main trends, objects, subjects and forms of this kind of influence at the all stages of Iraq war are shown.

Key words: system of information and psychological influence, USA, Iraq, strategic, operative and tactical levels, information warfare.

Актуальність теми та постановка проблеми. У сучасному суспільстві інформаційна експансія іноземних держав розглядається як одна з реальних і суттєвих загроз національній безпеці, про що мова йде у Законі “Про основи національної безпеки України”¹. Причому потенційний негативний інформаційно-психологічний вплив (ІПВ) у різних життєвих сферах, який, як правило, носить, прихований (латентний) характер в системі інформаційної боротьби, став чи не найпотужнішою зброєю нашого часу, яка активно використовується не лише у воєнний, а й у мирний час. Вивчення досвіду передової у питаннях інформаційного протистояння держави у світі США становить інтерес для науковців-теоретиків та фахівців-практиків у галузі розробки та реалізації інформаційно-психологічних впливів на населення та керівництво інших держав.

Мета роботи: розкриття основних складових частин та особливостей функціонування системи ІПВ США на підготовчому, воєнному та повоєнному етапі збройного конфлікту, а саме тривалої Іракської воєнної кампанії (1991-2011 рр.).

Об'єкт дослідження: показова щодо реалізації інформаційно-психологічних впливів як у мирний, так і у воєнний час двадцятидворічна воєнна кампанія США в Іраку (1991-2011 рр.). **Предмет дослідження:** комплексне застосування методів, способів, форм, сил і засобів інформаційно-психологічного впливу системи державних і військових органів США напередодні, в ході воєнних дій та у повоєнний період Іракської воєнної кампанії.

Наукова новизна: вперше досліджено системне застосування ІПВ у ході нещодавно завершеної воєнної кампанії на всіх її етапах, яке здійснювалось як військовими, так і невійськовими відомствами в комплексі. На основі узагальнення досвіду теорії і практики ІПВ США виявлені особливості цього процесу та тенденції його подальшого розвитку.

Аналіз наявних публікацій свідчить про те, що попри дослідження інформаційно-психологічного забезпечення бойових дій у локальних війнах та збройних конфліктах другої половини ХХ – початку ХХІ століття з участю США (в т.ч. в Іраку) автори В.М. Вилко², О.Я. Маначинський³, А.М. Кузьменко⁴, Я.М. Жарков⁵, А.В. Шумка⁶ та інші вивчали, головним чином, етап воєнних дій. Сьогодні відсутні роботи, які б охопили ІПВ всіх трьох етапів збройного конфлікту в комплексі і які б містили повний аналіз інформаційно-пропагандистського та інформаційно-психологічного

забезпечення даної кампанії на державному та військовому рівнях. У наших дослідженнях вагомою допомогою послужили теоретичні праці М. Лібікі⁷ і Г.Г. Почепцова⁸.

Понятійний апарат дослідження. Система інформаційно-психологічного впливу – це визначена державним і військовим керівництвом сукупність суб'єктів, сил і засобів інформаційно-психологічного забезпечення, що виконують свої функції щодо здійснення пропаганди, інформаційних та психологічних операцій тощо. Інформаційний вплив – це вплив на масову свідомість аналогічно тому, як психологічна дія впливає на свідомість індивідуальну. Інформаційно-психологічний вплив здійснюється з метою спонукання об'єкта чинити бажану дію, змінити думку, ставлення до тієї чи іншої події, тобто метою ІПВ є зміна свідомості чи підсвідомості об'єкта, яка приводить до бажаної дії чи реакції, необхідної для суб'єкта впливу⁹.

Інформаційно-пропагандистське забезпечення воєнного конфлікту на державному рівні – це цілеспрямована системна діяльність органів державного і воєнно-політичного управління з використанням засобів масової інформації, що спрямована на формування необхідного світогляду та інформаційного середовища для підготовки діяльності збройних сил (ЗС) США у збройному конфлікті. Інформаційно-психологічне забезпечення (ІПЗ) ЗС США – це цілеспрямована діяльність органів військового управління, спрямована на формування необхідного інформаційного середовища та створення спеціальних морально-психологічних умов застосування бойових підрозділів під час воєнних дій¹⁰.

Інформаційно-пропагандистська кампанія – це наперед спланована система впливу на певні цільові аудиторії ворожих, дружніх і нейтральних країн за допомогою каналів масового та індивідуального інформування з метою спонукання їх до певних бажаних для сторони ініціювання дій на основі новостворених стереотипів поведінки.

Хід дослідження. На всіх етапах Іракської воєнної кампанії, особливо на передвоєнному, США здійснювали на державному стратегічному рівні інформаційно-пропагандистське забезпечення, тобто розгорнули цілеспрямовану діяльність з використанням інформаційних засобів та інших каналів міжнародного обміну з метою пояснення і нав'язування своїх поглядів, ідей і намірів для забезпечення зовнішньополітичних інтересів, а також для нейтралізації пропагандистської активності держав-противників. Яскравим прикладом інформаційно-пропагандистської кампанії була робота керівництва США в РБ ООН у 1997-1998 рр., коли велась пропаганда можливого застосування зброї масового ураження Іраком з метою санкціонування майбутніх воєнних дій США. Другим прикладом інформаційно-пропагандистської кампанії була пропаганда загрози війни, яку хотів розв'язати Саддам Хусейн та його зв'язки з угрупованням “Аль-Каїда”, винного у терактах 11 вересня 2001 року у США. Під час воєнних дій на державному стратегічному рівні здійснювалась пропаганда воєнного часу (“біла”, “сіра”, “чорна”), з використанням найрізноманітніших каналів, у тому числі інформаційних, в інтересах політико-пропагандистської підтримки воєнних дій¹¹. Для досягнення мети ІПВ крім інформаційних акцій, кампаній, використовувались інформаційні та психологічні операції (ІПО), які були основною формою реалізації ІПВ на всіх рівнях.

Інформаційно-психологічний вплив США на світову громадськість, населення країни-противника і США базувався на юридично-правовому, нормативному і законодавчому забезпеченні. До першого виду забезпечення необхідно віднести резолюції РБ ООН, які давали юридичну підставу здійснення воєнних дій та миротворчих операцій. Цей напрямок роботи був головним і безперервним на державному стратегічному рівні і полягав у легітимізації воєнного втручання США в Ірак через отримання відповідних резолюцій РБ ООН. В цій сфері ІПВ уряду США був спрямований на прикриття істинних причин їх геополітичної та економічної зацікавленості в регіоні Перської затоки, проголошеними для світу причинами розв'язання війни, офіційним інформаційним приводом для чого послужило захоплення Іраком частини Кувейту, а надалі – загроза використання зброї масового ураження Саддамом Хусейном та його зв'язки з міжнародним терористичним угрупованням “Аль-Каїда”. Практичною метою США в РБ ООН було формування міжнародної антитерористичної коаліції, в результаті чого була отримана резолюція РБ ООН №678 (1990р.), яка дозволяла застосування сили проти Іраку з метою визволення Кувейту від іракської окупації; пізніше резолюції №687 (1991 р.), №1441 (2002 р.), а також резолюція №1483 (2003 р.), яка визнавала конкретні повноваження та обов'язки США в рамках Об'єднаного командування, і резолюція №1546 (2004 р.), в

якій йшлося про завершення військової присутності коаліційних сил на території Іраку. В цілому простежується використання на державному рівні трибуни РБ ООН для здійснення ППВ на світову громадськість і отримання її підтримки, а також для залучення країн в антиіракську коаліцію для ведення бойових дій. У даній кампанії юридично-правовий напрямок ППВ отримав сильний розвиток, оскільки США також активно застосовували принципи існуючого міжнародного права для здійснення інформаційних атак.

На державному стратегічному рівні в системі ППВ створювалась законодавчо-правова база як важливий елемент інформаційних та психологічних операцій на всіх етапах воєнної кампанії. Згідно з американськими позиціями, в галузі військового права ЗС США можуть брати участь у миротворчих психологічних операціях в рамках вимог і норм міжнародного права, що відтворено в статуті FM 100-23 “Миротворчі операції” (1994 р.) з посиланням на аналогічний документ ООН. Правове забезпечення інформаційних і психологічних операцій відбувалось на рівні президента як верховного головнокомандувача, який також разом з Конгресом США приймав загальнофедеральні закони і постанови стосовно дій в Іраку, тобто здійснював законодавче забезпечення кампанії.

Державний і військовий рівні ППВ отримали свою нормативну базу в МО США, яка постійно вдосконалювалась з урахуванням досвіду війни в Перській затоці 1991 р. Сюди відносились документи Комітету начальників штабів “Єдина перспектива – 2010” і “Єдина перспектива – 2020” (2000 р.); статут Сухопутних військ FM 33-1 “Психологічні операції”; директиви МО США №TS 3600.1 “Інформаційна війна”; статут FM 100-23 “Миротворчі операції” (1994 р.); єдиний статут Комітету начальників штабів №3-13.1 “Сумісні дії різнорідних сил по боротьбі з системами управління противника” (1995р.); єдиний статут Комітету начальників штабів №3-13 “Доктрина сумісних дій по проведенню інформаційних операцій” (1996 р.); статут Комітету начальників штабів 3-53 “Доктрина об’єднаних психологічних операцій” (1996 р.), яка була вдосконалена в 2006 р., та інші документи¹².

Військовий рівень ППВ базувався на двох видах забезпечення – інформаційно-технічному та інформаційно-психологічному, які здійснювались, головним чином, на підготовчому і воєнному етапах. Інформаційно-технічна складова полягала у здійсненні впливу на інформаційні системи противника та циркулюючу в них інформацію, що вирішували завдання інформаційних операцій, і мала за мету досягнення інформаційної переваги над противником шляхом контролю його бойових систем управління та їх руйнування; проведення електронної війни у вигляді комплексу дій для здобуття переваги в ефірі, а також організацію комплексу заходів безпеки для захисту своїх інформаційних систем. Здійснення інформаційно-технічних впливів проводилось засобами радіоелектронної боротьби у бойових системах управління та технічними прийомами боротьби у комп’ютерно-телекомунікаційному середовищі (віруси, спеціальне програмне забезпечення в системі “Computer Network Attack”)¹³. Тактико-інформаційні впливи на систему противника в ході операції “Свобода Іраку” 2003 року ефективно здійснювали за допомогою системи Command Control Communications and Computer Based Intelligence Surveillance and Reconnaissance. Суттєва інформаційно-технічна підтримка досягалась з космосу за допомогою різноманітних військових і комерційних супутників спостереження, зв’язку, навігаційних метеорологічних апаратів і супутників попередження про ракетний напад (операція “Свобода Іраку”)¹⁴.

Аналіз здійснених ППВ США на державному і військовому рівнях показав, що їх мета та завдання диференціювались на різних етапах воєнної кампанії. У передвоєнний час метою ППВ була система прийняття рішень противником і створення передумов для воєнного розв’язання конфлікту, тому завдання ППВ зводились до наступного: дестабілізація політичного становища в Іраку; дискредитація Саддама Хусейна та його уряду; розпалювання ворожнечі між керівництвом держави та опозиційними силами; деморалізація армії та населення; розпалювання незадоволення населення владою. У воєнний час, виходячи із основної мети – досягнення перемоги у бойових діях через вплив на систему прийняття рішень противником і зміна влади, – ППВ здійснювались для їх підтримки. У повоєнний час ППВ мали за мету стабілізацію обстановки в країні і забезпечення американського сценарію побудови демократичного уряду. Відповідно їх завдання були наступними: нейтралізація опозиційних рухів; знешкодження озброєних формувань; формування нового демократичного уряду;

здобуття прихильності населення до американських військовослужбовців та американського способу життя в цілому.

Теми ПІВ формувались у відповідності до мети і завдань, а зміщення акцентів у тематиці відбувалось згідно з актуальністю і терміновістю вирішення певних проблем на різних етапах кампанії. Залежно від мети інформаційно-психологічний вплив здійснювався на головні і другорядні об'єкти на різних етапах кампанії, але в цілому ПІВ можна об'єднати за спрямованістю наступним чином: на командування та війська противника; на цивільне населення; співпраця з опозиційними рухами і культурна експансія. Причому ПІВ постійно вдосконалювались, чому сприяла розробка нових документів нормативної бази США, розширення організаційно-штатної структури органів ПсО, активізація діяльності суб'єктів ініціювання ПІВ як у державній, так і у військовій сфері загалом.

Здійснення інформаційно-психологічного забезпечення в ході кампанії мало свої особливості на різних етапах бойових дій, порівняльний аналіз яких показав наступне. По-перше, інформаційно-психологічне забезпечення розпочалось у передвоєнний період задовго до початку бойових дій на державному і військовому рівнях шляхом здійснення інформаційно-пропагандистських кампаній і спецоперацій, у т.ч. дезінформаційної. Планування і організація ПІЗ операції “Буря в пустелі” здійснювалось ще під час операції “Щит пустелі” (1990 р.), коли була створена основна база для розміщення сил психологічних операцій на території сусідніх з Іраком країн (Кувейту, Саудівської Аравії, Катару). По-друге, якщо під час операції “Буря в пустелі” (1991 р.) основними об'єктами ПІЗ було військово-політичне керівництво та військовослужбовці іракської армії, то під час операції “Свобода Іраку” (2003 р.) до цих об'єктів додалось цивільне населення, оскільки рівень несприйняття ним діяльності багатонаціональних сил був надзвичайно високим. По-третє, ПІЗ здійснювалось на належному рівні не лише бойових дій високої і середньої інтенсивності, а й у конфліктах низької інтенсивності в проміжний період з 1991 по 2003 р., коли над безполітними зонами Іраку поширювались листівки і активно провадилась спецоперація по роботі з опозиційними рухами, особливо з курдами. По-четверте, гуманітарна операція “Забезпечення спокою” (1991 р.) фактично була здійснена силами підрозділів ПсО ЗС США, що свідчить про перехід діяльності сил ПсО із допоміжного рівня на головний і про розширення змісту ПІЗ на міжвоєнному етапі. На цьому етапі не припинялось ПІЗ майбутніх воєнних дій, яке поряд з іншими діями полягало у поширенні листівок. Так, з 2001 по 2003 р. перед операцією “Свобода Іраку” над безполітними зонами було поширено біля 20 млн листівок, в той час як під час операції “Буря в пустелі” їх загальна кількість становила 29 млн; а під час операції “Свобода Іраку” – 31 млн.

Аналіз здійснених ПІВ США в ході кампанії дозволив виявити застосування в інформаційних матеріалах базових методів їх розробки та дії – переконання і навіювання, а також способів їх використання. Метод переконання і осмислення інформації використовував принципи повтору необхідної інформації (переконання державного керівництва США щодо необхідності воєнного втручання в РБ ООН, дублювання повідомлень у ЗМІ тощо); первинності дій (негайне висвітлення ЗМІ необхідної інформації, яке передбачало очікування подальших новин); довіри до джерела інформації. Метод навіювання був широко використаний на всіх рівнях ПІВ як у державній, так і у військовій сфері, особливо на етапі ведення бойових дій (масово у листівках для військовослужбовців та цивільного населення). При цьому застосовувалось специфічне навіювання, основними способами якого було приклеювання ярликів” і “демонізація” (порівняння Саддама Хусейна з тираном, Гітлером чи Сталіном); “трансфер” (використання у листівках понять ісламу); “свідоцтво” (цитуювання висловлювань релігійних чи політичних лідерів); “гра в простонародність” (подання пропагандистських матеріалів від імені рядових військовослужбовців); “перетасовка фактів” (подача в ЗМІ матеріалів винятково про багатонаціональні сили); “сяюче узагальнення” (блага для іракської сім'ї, які вона отримує після повернення батька-військовослужбовця додому); “загальна платформа” тощо. При неспецифічному навіюванні в об'єктів впливу провокувався негативний психічний стан шляхом залякування (радіозвернення, листівки, інтернет-повідомлення), звукового і візуального подавлення (прокручування рок-музики в перерві між боями, яку ісламісти не сприймають); провокування агресивних станів, незадоволення владою тощо¹⁵. Базовими способами

здійснення ІПВ було інформування, дезінформування, маніпулювання, поширення чуток і міфів, причому всі способи були характерними для роботи ЗМІ.

Дієвою формою реалізації ІПВ на всіх етапах кампанії були інформаційні, в т.ч. психологічні операції. Теми, які розроблялись у ПсО, були наступні: незадоволення цивільного населення диктаторською системою влади, розходження в поглядах на війну між керівництвом і населенням; низький рівень життя населення; етнічні та релігійні протиріччя; компрометація Саддама Хусейна, членів його уряду та сім'ї; факти утисків етнічних груп; демонстрація міці та переваги ЗС США. У повоєнний період сюди додалось розпалювання незадоволення населення діями екстремістських угруповань; реклама американського способу життя; переконання населення у єдиному вірному проамериканському шляху розвитку демократії в країні.

На державному рівні суб'єктами ініціювання впливу було державно-політичне і вище військово-політичне керівництво США. Рішення проведення ІО на державному рівні приймав президент на основі рекомендацій і розробок Ради національної безпеки, яка має дорадчий голос. До складу РНБ входить директор ЦРУ, голова Комітету начальників штабів, директор ФБР, ряд розвідслужб цивільних відомств і розвід органи Пентагону – Розвідувальне управління МО (РУМО), Управління національної безпеки (УНБ), розвідки армії, Військово-повітряних сил, Військово-морських сил і Національне управління повітряно-космічної розвідки. РНБ здійснювала загальне керівництво ПсО, направляла і координувала різні пропагандистські і допоміжні акції Білого дому, Держдепартаменту, МО, Міжнародного інформаційного агентства, Агентства міжнародного розвитку і ЦРУ. До здійснення інформаційних операцій долучалися науково-дослідні інститути, центри, фонди, суспільні комітети, приватні та державні ЗМІ, причому останні виконували чи не основну за обсягом роботу у здійсненні ІПВ. В інфраструктуру інформаційно-стратегічного впливу США входить також мережа фондів і благочинних організацій.

У військовій сфері суб'єктами ініціювання інформаційної боротьби ЗС США є інформаційний комітет з питань інформаційної боротьби (IWEB), який контролює роботу Управління інформаційних систем МО США та видових центрів у ЗС, а саме: Центру інформаційної боротьби Військово-повітряних сил США (AFIWC), Центру інформаційної боротьби Військово-морських сил США (NIWA) і Центру інформаційної боротьби Сухопутних військ США (LIWA).

На оперативному-тактичному рівні основними силами здійснення інформаційно-психологічних операцій були 96-й і 8-й батальйони 4-ї групи психологічних операцій, 13-й батальйон, 193-тє авіакрило, групи звукомовних станцій та резервні роти психологічних операцій¹⁶. Засобами ІПВ як на державному, так і на військовому рівні були телебачення, радіо, друковані ЗМІ, прес-конференції, журналістські пули, брифінги, перемовини, Інтернет тощо. В період миротворчих дій до них активно долучились гуманітарні фонди, акції, загальноосвітні фонди, громадські комітети, організовані за допомогою США. Необхідно відзначити, що в повоєнному Іраку основний наголос воєнно-політичне керівництво США здійснило на систему інформування місцевого населення, що було викликано різким падінням іміджу США серед місцевого населення¹⁷. На державному стратегічному рівні особливо дієвими в цей період виявились ІПВ в системі публічної дипломатії, на що звертається зараз особлива увага у державній стратегічній політиці США, чому сприяє система міжнародного суспільного інформування (International Public Information).

Незважаючи на значні досягнення в інформаційній боротьбі та матеріальні затрати США на це, в Іракській воєнній кампанії цілковитого успіху досягти не вдалось¹⁸. В липні 2011 року президент США Б. Обама напередодні остаточного виведення американських військ з Іраку на прес-конференції заявив, що пропонує зосередитись на “локальних антитерористичних операціях і не розв'язувати аналогічних збройних конфліктів, а вирішувати їх мирним шляхом”.

У результаті дослідження нами виявлено ряд **тенденцій розвитку системи ІПВ** на всіх етапах збройного конфлікту, основними з яких є наступні: інтенсивне здійснення ІПВ в передвоєнний і воєнний періоди на державному стратегічному рівні з подальшою активною реалізацією їх на оперативному-тактичному рівні; розширення ролі публічної дипломатії та “м'якої влади” (“soft power”) для здійснення інформаційно-психологічного впливу, особливо у передвоєнний і повоєнний періоди; активне використання трибуни РБ ООН для пропаганди та юридичного узаконення воєнних дій США; утримання ініціативи щодо випереджувального інформаційно-психологічного впливу на свідомість та суспільну думку населення країни-противника;

розгортання широких інформаційно-пропагандистських кампаній, інформаційних акцій, інформаційних та психологічних операцій на передвоєнному етапі на державному стратегічному рівні і залучення до цього світових ЗМІ; використання новітніх форм здійснення ПІВ, а саме гуманітарних організацій, гуманітарної допомоги, валютних фондів, наукових організацій тощо.

Основним **висновком** дослідження є зростання ролі інформаційно-пропагандистського забезпечення на державному стратегічному рівні та інформаційно-психологічного забезпечення на оперативно-тактичному військовому рівні у сучасному військовому конфлікті та трансформація психологічних операцій в інформаційні. Дана воєнна кампанія дала змогу США практично відпрацювати концепцію інформаційної війни, а також миротворчих операцій, в яких інформаційно-психологічний вплив застосовувався для зміни свідомості населення відсталого країни з племінним устроєм, яка важко сприймає західні демократичні тенденції розвитку, що відповідно вимагає тривалого часу.

Основними **практичними рекомендаціями** для інформаційних та державних установ України і відповідних підрозділів ЗСУ є: необхідність вдосконалення положення Концепції національної безпеки стосовно інформаційної складової із створенням відповідного органу при президентові України; розширення і вдосконалення юридичного та нормативно-правового забезпечення інформаційно-психологічного впливу в системі інформаційної безпеки держави; створення спеціального органу нагляду та протидії таким впливам у системі інформаційного протистояння держави; посилення роботи щодо розробки нових інформаційно-пошукових систем виявлення негативних ПІВ на населення України іншими державами, в т.ч. в ЗМІ та в Інтернеті; організація співпраці щодо координації питань інформаційно-психологічного забезпечення в системі сумісного стратегічного інформування задіяних державних органів, у тому числі Міністерства оборони України; максимальне використання ЗМІ як в системі міжнародного суспільного інформування, так і в Україні для висвітлення політичних, військових та соціальних подій з державної точки зору та ін.

- ¹ Закон України “Про основи національної безпеки України” // Відомості Верховної Ради. – К.: 2003. – №39. – 351 с.
- 2 Вилко В. М. Інформаційно-психологічне забезпечення Збройних Сил США в локальних війнах і збройних конфліктах (1950-2000 рр.) (історичний аспект): дис... кандидата іст. наук.: 20.02.22 / Володимир Миколайович Вилко. – К., 2005. – 206 с.
- 3 Маначинский А. Я. Ирак: тайные пружины войны / Александр Маначинский. – К.: Изд. Дом “РУМБ”, 2005. – 416 с.
- 4 Кузьменко А. М. Інформаційно-психологічна війна епохи глобалізації (Частина 1. Гносеологічні корені та антологія проблеми, доктринальний підхід США) [Електронний ресурс] / А. М. Кузьменко – policy infokiev.com.ua/index.2.php.
- 5 Жарков Я. М. Інформаційно-психологічний вплив на війська та населення противника: дис... кандидата іст. наук.: 20.02.22 / Яків Миколайович Жарков. – К., 2007. – 206 с.
- 6 Шумка А. В. Досвід локальних війн і збройних конфліктів другої половини ХХ століття у формуванні концепцій інформаційної війни: дис... кандидата іст. наук: 20.02.22 / Андрій Володимирович Шумка. – Львів, 2006. – 180 с.
- 7 Libicki M. O. What is Information Warfare / Martin Libicki O. – Washington: NDU, 1995. – 104p.
- 8 Почепцов Г. Информационные войны / Г. Г. Почепцов. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2001. – 576 с.
- 9 Горбулін В. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання: монографія / В. П. Горбулін, О. Г. Додонов, Д. В. Ланде; – К.: Інтернеттехнологія, 2009. – 164 с.
- 10 Вилко В. М. Інформаційно-психологічне забезпечення Збройних Сил США в локальних війнах і збройних конфліктах (1950-2000рр.) (історичний аспект): дис... кандидата іст. наук.: 20.02.22 / Володимир Миколайович Вилко. – К., 2005. – 206 с.
- 11 Patrick B. Winning the Peace: Paradox and Propaganda after the Invasion of Iraq / B. Patrick, T.Trevor // Global Media Journal. – 2004. – Vol.2 – №4. – 27p.
- 12 Жуков В. Взгляды военного руководства США на ведение информационной войны //Зарубежное военное обозрение. – 2001. – №1. – С. 2-9.
- 13 Шумка А. В. Досвід локальних війн і збройних конфліктів другої половини ХХ століття у формуванні концепцій інформаційної війни: дис... кандидата іст. наук: 20.02.22 / Андрій Володимирович Шумка. – Львів, 2006. – 180 с.
- 14 Толубко В. Операція “Iraqi Freedom”. Післямова // Військо України. – 2003. – №7-8. – С. 6-9.
- 15 Friedman H. Operation Iraqi Freedom/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стат.: <http://www.psywarrior.com/ OpnIraqiFreedom.html>
- 16 Segerstom L. R. Winning the Soft War: The Employment of Tactical PSYOP Teams in Combat Operations / Lorne R. Segerstom // Biblio Scholar. – 2012. – 196p.
- 17 Джабер Н. А. А.-Т. Воєнно-політична ситуація в Іраку: сучасні тенденції / Джабер Наджим Абдулла Аль-Темімі // Держава і право. Юридичні і політичні науки, - 2009. – Вип. 46. – С. 667-672.
- 18 Galbraith W. The End of Iraq: How American Incompetence Created a War without End / William Galbraith . – New York: Simon and Schuster, 2006. – 272 p.